

DOMINIQUE BOURQUE

Ottawako unibertsitatean irakaslea

“Wittigen ustez, idazleen betebeharra da boteretsuenen bahiketatik askatzea hizkera”

Aspaldian dabil Monique Wittigen testuak eta diskurtsoak aztertzen Ottawako unibertsitatean irakasle den Dominique Bourque. 2000 urtean aurkeztu zuen *Vers une théorie du contre-texte: La subversion formelle dans l'oeuvre de Monique Wittig* (“Kontra-testua-ren teoria baterantz: Monique Wittigen obraren subertsio formala”) tesia. Wittigen sorkuntza literarioaz aritu gara, pentsalari feminista eta lesbianak hizkerarekin eta idazkerarekin zuen harremanean zentratuz solasaldia.

**HIZKERA FORMA
MATERIAL BAT DA,
GUTI ALA ASKO
DENTSOA EDO ZALUA
DENA, IZPIRITUAK
KONTROLATZEKO
ETENGABEKO
GUDU-ZELAIA DENA**

■ **Subertsiboa da Monique Wittigen pentsamendua. Gauza bera erran dezakegu bere literaturaz.**

40 urte pasa badira ere, sistema heterosozial handiaz duen analisiak oraindik ere subertsibo izaten segitzen du, eta seguruenik horrela izaten jarraituko du sistemak iraunen dueino. Pentsamendu heterozuzena osatzen duten diskurtso multzo bati esker bideraturiko "heterosexualitatearen erregimena" sistema unibertsala dela dio. Talde sozial ezberdinduei –ezberdin bezala ikusitakoei– bideratzen zaizkien jokaera konkretuei begiratzera gomitatzen gaitu bere saiakeren bidez. Elkar-bizitzarako modu berrien imajinazioa alde batera ez uzteko deia luzatzen digu. Ez zituen onartzen aldaketa utopikoa dela dioen ideia orokortua eta dagoena onartu beharra daukagula dioen mezua. Bere iduriko espirituetan hasten dira aldaketa sakonak.

Wittigentzat, lesbianismoak agerian uzten du erregimen honek adierazten duen mistifikazioa, zeinek sexuen polarizazioa eta "osagarritasuna" instituzionalizatzen duen (besteak beste, ezkontzaren, familiaren, filiazioaren eta sozializazioaren bidez). Bikote heterosexualaren aginduzko ereduari uko eginez, emakumezkoen autonomia agerian utziz, eta gizonekiko eskatzen zaien harremanari bizkarra erakutsiz, lesbianismoak erregimen honen oinarria bera du mehatxatzen. Horregatik dira heterojendarteetan lesbiana itzalean atxikiak.

■ **Bere idazkera ere subertsiboa da. Zein elementu nabarmenduko zenuke?**

Ohikoan zokoratua edota isildua den ikuspegiaren unibertsalizazio parodikoan dugu Wittigen idazkeraren originaltasuna. Perspektibaren iraulketa horrek ematen die arrotasun kutsu bat ohikoan ezagun ditugun unibertsoei. Idazleak bideratzen digun mundu hori ez da erabat gurea, ez eta ere erabat protagonistena. Galdekarazten duen mundu bat da, hitzen zentzua dudazkoa duen mundu bat, testua zatikatzen duten zerrenden mundu bat edota isilpean testuan sartzen diren zerrenden mundu bat. Beste istorio batzuk azaleratzen dira, beste liburu batzuen oihartzunak badira, era ezberdinetako berrikuntzak bistaratzen dira (neologismoa, mitoen edo obren hibridazioa, figura historikoen edo pertsona kulturalen lesbiinizazioa, eta beste). Oroz gainera, hitza ematen die historiari iriakiak diren protagonistei (haurrak, militanteak, lesbiana transfugak, idazleak, eta abar); diskurtsoetako pisuzko esaldiak arintzen ditu; eta ustekabekoa, debekatua errateko asmoz hitzen potentzial semantikoa berpizten du.

**MONIQUE WITTIGI
BURUZKO TESIA**

plazaratu zuen Bourquek
2000. urtean.

■ **Lengoaia neutroa ez izanaren kontzientzia bizia bazuen eta hortik idazten zuen.**

Badirudi hizkera gardena dela, berinen kristalaren gisara. Errealitatean, forma material bat da, guti ala asko dentsoa edo zalua dena, izpirituak kontrolatzeko etengabeko gudu-zelaia dena. Botere-tuenak hizkeraren garrantzia eta elastizitatea –hau da, munduaren konplexutasuna izendatzeko duen gaitasuna– murrizten saiatzen dira, beren interesak sendo mantentzeko gisan. Wittigen ustez, idazleen betebeharra da bahiketa horietatik askatzea hizkera, batez ere duen ikusteko eta entzuteko gaitasuna berreskuratzeko, baita bitartekari gisa kokatzeko ere, hain zuzen, moldatua izan daitekeen materia delako hizkera.

**BERE FIKZIOZKO
OBRETAN ERREGIMEN
HETEROOSIALAREKILAKO
ERRESISTENTZIA
BIDEAK ESPLORATZEN
DITU, BESTEAK BESTE,
HISTORIAREN JAKINTZATIK,
BORROKATIK, IHESETIK
EDO MUNDUAREN
BIRRASMATZETIK**

■ **Erraten zuen ikaragarri zaila zitzaiola emakumezko bati idaztea, justuki, hizkera ez delako berea.**

Wittigen arabera, soilik diskurtso nagusiaren –doxaren– bozgora-gailua edo papagaia izanez gero da erraza idaztea ikuspuntu minoritariotik, hau da, zapalduaren ikuspuntutik. Bestela, hizkuntzaren funtzionamenduaren, erabilpenen eta ondorioen azterketaren lan dorpeari lotu behar zaie idazlea; kategoriak, sintaxia galdekatu behar ditu. Bai ala bai, gizaki emeek ahal bezain urrun egon behar dute genero gramatikaetik eta genero ezaugarrietatik, horien funtzioa delako emakumezkoak sexuari mugatzea –subjektibotasuna ezabatzeko–.

■ **Pentsamendu heterozuzena etengabeaz ezabatzeko prozesuan zen, baita bere sorkuntza literarioan ere.**

Bai. Gogoratu behar da pentsamendu heterozuzena, Wittigek irudika-

tu moduan, diskurtso multzo bat dela zeinek justifikatzen duen talde sozial batzuek aprobetxatzea beste talde sozial batzuen lan azpiordaindua edo ez-ordaindua, baita beraien pertsona ere (denbora, zaintza, gorputza, eta beste). Bere fikziozko obretan erregimen heterosozialarekilako erresistentzia bideak esploratzen ditu, besteak beste, historiaren jakintzatik, borrokatik, ihesetik edo munduaren birrasmatzetik. Beren berezitasunez eta kokapen sozialaz kontzientzaren protagonisten bidez lortzen du hori. Figura mitikoez eta historikoez inspiratua izanik (Katarina handia, feministak, Ulises, Safo eta bere maitaleak, On Kixote, Dante, Virgile), pertsonaia horiek dentsitate eta anplitude kultural nabarmengarria zabaltzen dute. Wittigentzat, errebelde ereduak, historiaren ezagutza eta irudimeneraren ustiapena ezinbestekoak dira kontzientzien osatzeko –bai norberarenak, bai kolektiboak–. Kontzientzia hartze horiek dira borroka iraultzaileen oinarrian.

■ **Hitzak asmatzen eta historiak bestelakotzen aritu da.**

Bi osagai ditu Wittigen poetikak: hizkuntza berraktibatzea eta literaturan inskribatzea. Hizkuntza bizirik mantentzeko bide bat da neologismo horien sortzea, izozte ideologikoak borrokatzeko helburuz harturikoak. Obra historikoen eguneratzeekin ere asmo bera du; historia literarioan kokatzen da, baina norabide berri bat emanez. Cervantesen nobelaren hautaketan ikusten dugu paralelotasun bat trufaturiko, umiliaturiko, ero gisa harturiko pertsona horren eta estigmatizaturiko lesbianen artean. On Kixotei bezala, lesbiana materialistei ere ezinjasanak zaizkie injustiziak, eta horien bukaera nahi dute. Gainera, Cervantesen eleberririk XVII. mendearen hasieran

kokatzen gaitu, Europak munduaren ikuspegi teologikoari bizkarra eman zion garaian, beste gizakien aurrean eta historiaren bidean giza erantzukizunari buruzko hausnarketak bat bideratzeko. Zapalduen emantzipazioari atxikitako ikuspuntu lesbianotik obra hori berrikusteko gogoia hortik ere irakurri behar da.

■ **Fikziozko literaturarekin zer bilatzen zuen pentsalariak?**

Fikziozko obrak idatziz, munduaz eta bere konplexutasunaz daukagun kontzientzia aberasten eta zorrotzen digute idazleek. Fikziozko obrak idatziz sartu zen literaturara Wittig. Hizkuntzek eta literaturak ikusketa berriei forma emateko dituzten potentzialtasunak esploratu ahal izan zituen horrela. Angeluitsuak eta hutsuneak atzemateko balio izan dio ere. Bere gogoeten eta analisisen kalitatean eragin du fikziozko literaturan aritu izanak. Gainera, hurbilketa bakarrean gelditu izana baino irakurleko zabalagoa hunkitzen da obra literarioak eta saiakerak proposatuz.

**FIKZIOZKO OBRAK
IDATZIZ, MUNDUAZ ETA
BERE KONPLEXUTASUNAZ
DAUKAGUN KONTZIENTZIA
ABERASTEN ETA
ZORROZTEN DIGUTE
IDAZLEEK**

**IKUSPEGI MINORITARIOEK
ERREGIMEN
HETEROOSIZALAREN
OINARRIAK ZALANTZAN
JARTZEN DITUZTENEZ,
EZ DA HARRIGARRIA HAIEN
ZENTSURA**

■ Nola esplikatzen Wittigen obra aberats eta berritzaileak hain aitortza eskasa jaso izana?

Ikuspegi minoritarioek erregimen heterosozialaren oinarriak zalantzan jartzen dituztenez, ez da harrigarria haien zentsura. Are mehatxagarriagoak dira, talentu handiko idazle argien partetik datozenean. Horrez gain, obra subertsiboak ez dira beti ongi etorriak, munduarekiko dugun harremana sakonki inarrostean digutelako. Kolpe hori absorbatzea ez da gauza arina.

■ Bere lehen obra izan zen *L'Opoponax*, 29 urte zituela idatzitakoa. Medicis premia jaso zuen, handizki sartuz literaturaren mundura. Aipamena jaso bazuen ere, liburuaren muina ez zen aipatu. Wittigek berak ohartarazi zuen: "Bi neska ttipiren arteko maitasun ipuina dugu (...), lesbianismoaren aspektu hori erabat isilean atxikia izan da". Nola esplikatzen duzu ez-ikusitako hori?

Frantziako garai hartako literaturari ez zen lesbianerik eta jendartean ere ez-ikusitakoak ziren. Isiltasun hori horrekin lotzen dut. Nola ikus dezakegu existitzen ez dena? Izendatua

ez dena? Gaur egun bezala, 1970eko hamarkadan ere ez zitzairen beraien iritzia galdetzen lesbianeiei. Ez genekien nor ziren ere ez, informazio horrek beraien karrera, eta beraz autonomia finantzarioa, arriskuan jartzen zuelako.

■ Obra guziak irakurri ez arren, iduritzen zait hari bat badela beren artean.

Pertsonaiak adinean eta esperientzian gora doaz, beren interesak eta borroka eraldatzen dira. Begira diezaiegun Minuit argitaletxean publikaturiko nobelei: *L'opoponax* (1964) obran haurtzarora eta subjektibotasuna jorratzen dira, baita munduaren aurkikuntza ere, bere isiltasun eta hutsuneekin. *Les Guerrillères* (1969) obran, feminista gazte batzuk aurre egin behar diete diskurtso nagusituei, harreman sozialak aztertzen dituzte eta mundu hobe baten alde dabilta borrokan. *Le Corps lesbien*-en (1973) inter-subjektibotasuna dago arakaturik, sufrikarioan eta gozamenen bizitueriko maitasun topaketa baten bidez. Azkenik, *Virgile, non* (1985) obran militantismoaren erronkak eta mugak dira jorratuak, militante-bizian egindako inimiztasen bidai baten bidez.

Esplorazio formalei dagokionez, anitz nabarmendua izan da izenordeen inguruan egindako lana [sexuen arteko asimetria ezabatzeke erabakitako hautu gramatikalak, emakumezkoen klasearen diferentziazioa saihesten duten izenordeak erabiliz edota genero femininoa orokortuz sexu-identitatea ezabatzearaino]. Bestalde, ohartu gaitezke literaturari buruzko harremana geroz eta esplizituagoa duela, incognito harturiko testu-aipu batzuetatik (poesia liriko eta epikoa, mitologia, Biblia...) obra osoen adaptaziora (*Divina Commedia*, *On Kixote*) pasa delako denborarekin. Lesbianek munduan daukaten kokapena modu ludiko batez ilustratzeko egin du hori.

**NOLA IKUS DEZAKEGU
EXISTITZEN EZ DENA?
IZENDATUA EZ DENA?
GAUR EGUN BEZALA,
1970-EKO HAMARKADAN
ERE EZ ZITZAIEN BEREN
IRITZIA GALDETZEN
LESBIANEI**

■ *Virgil, non* obran, borroka feministari buruzko ikuspegi ezkorragoa du Wittigek. Lesbianen arteko komunitate horren egingarritasunean ez zuten gehiago sinesten?

Norberarekiko distantzia-hartze osasuntsu bat, umore anitz eta errealismo dosi bat kausitzen ditugu obra horretan. Danteren *Divina Commedia*-n inspiratua da, eta Wittig izeneko idazleen pertsonaia baten eta emakumezko heterossexualen arteko topaketa doi bat katastrofikoak eszenaratzen ditu, eta hori infernu den mundu heterosozialean. Ez dute egoeraren analisisa bera partekatzen, emakumezko heterossexualak behin baino gehiagotan pikutara bidaltzen dituzte Wittig izeneko eta bere asmoa –beren salbatzea–. Pertsonaia horien arteko solasaldiak bikainak iduritzen zaizkit, baita Wittig eta gidari duen Manastabal-en artekoa ere, bera bezala lesbiana materialista dena. Bai, emakumeen egoerari so pesimista batetik begiratzen dio. Aitzinamendurik ez da sendi: bortizkeria jasaten dute oraindik; etxeko lanak eta umeen ardura beren esku dira oraindik; lana eta familiaren artean beti korrika da-

biltza, etengabeko hautsi-mautsi arriskutsuetan, finantza segurtasuna bermatu ahal izateko. Batzuk askatasun desioaren eta horrek dakarren paria bizitzaren beldur-raren artean banaturik dira. Hala ere, esperantza ere kausitzen dugu. Manastabalen argitasunak eta engaiamendu heinak atentzioa pizten digute. Egoera gogorak izanik ere, aingeru lesbiana alegeren armadak orekatzten digu giroa.

► **Pentsamendu queer-a oraindik ez zela gorpuztua, Wittigek jadanik literatura queer-a zuela erran dezakegu?**

Queer teorian, mugimenduaz eta literaturaz dakidanetik, ezin dut queer-ari lotu Wittig. Hala ere, ohartzen naiz mugimendu horretako aktibista frantses gehienak Wittigen ondorengo gisa aldarrikatzen direla. Agian, termino hori definitu beharko genuke iritzia argia ukateko. Inportantea iduritzen zait azpimarratzea –gutiegi egiten dugulako– Wittigek duela lesbianismo materialista landu. Teoria

horrek digu izendatzen eta historian kokatzen herritar gehienon esplotazioa, opresioa eta jabetza. Wittigen ustez, erregimen horren bukaera generoaren aboliziotik lortuko da, ez eta generoen biderkatzetik; ez da performantziatik eta esanahien berrikusketatik etorriko, baina bai hitzen eta obren berraktibaziotik. Borroka konkretuak ditu lehentasun, ez ikusgarritasuna. Horregatik dio

genero-marka ezabatu behar dela, ez eta zabaldu.

► **50 urte beteko dira *Le corps lesbien* plazaratu zenetik. 1973. urterako titular subertsiboa, nola ez.**

Nire gustuko Wittigen obretan liliuragarriena eta originalena dugu. Gaiaren eta idazketaren planoak gehien hurbiltzen dituen obra da. Ez zuen merezitako harrera jaso publikatzerakoan. Maleruski, titularraren ausardiak, bere ironiak eta bere mamiak urrundu ditu irakurleak, bereganatu beharrean. Lesbianak biltzen dituen corpusik ez izana eta lesbianeia buruzko isiltasun izugarria ditugu obra hori plazaratzeko arrazioen artean. Ez izate bortitz horrek bultzatu zuen hizkuntzaren materia inbertitzera, gorpuzta inbertitzera, azaletik sakontasunetara, bere erritmo eta sekrezioekin, hitzez hitz guzia agerrarazteko. Wittigen obra guzien gisara, literaturaren territoria funditzeko asmoz dabilen Troiako zaldia kausitzen dugu *Le corps lesbien* liburuan. ●

**INPORTANTEA IDURITZEN
ZAIT AZPIMARRATZEA
–GUTIEGI EGITEN
DUGULAKO–
WITTIGEK DUELA
LESBIANISMO
MATERIALISTA LANDU**